

Kaungaa nofo totongi

Ko ha fakahinohino ki he anga 'o e nofo 'i 'Aositelelia ma'ae kaungaue mei he Pasifiki

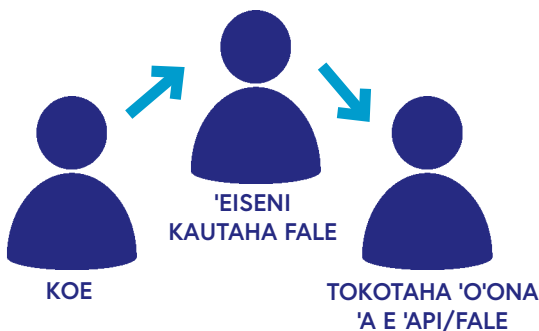

Ko hono kumi 'o ha nofo'anga nofo totongi

'I he taimi kuo ke ma'u ai ha 'api nofo totongi, 'oku ke ma'u mo ha aleapau 'o e nofo totongi pe ko e lisi. Ko ha tohi fakalao 'eni 'a ia 'oku 'i ai ha ngaahi fakamatala fakalao fekau'aki mo e tokotaha 'oku ne totongi e fale (koe) pe koe 'ouna (tokotaha 'o 'ona 'a e fale) ki he ngaahi me'a kuo pau ke ke fai mo 'ikai ke ke fai. 'E tala atu ai pe koe fiha 'a e totongi fale ke ke totongi, anga mo e taimi ke totongi ai.

'I ho'o fakamo'oni hingoa ki he lisi, ko ho'o fakahaa'i ia 'oku ke loto ke totongi 'a e totongi fale mei he 'aho 'oku kamata ai ki he 'aho 'oku 'osi ai 'a e lisi.

Kimu'a 'i hono fakamo'oni 'o ha lisi, 'oku mahu'inga ke ke mahino'i kakato koe ha 'a e me'a 'oku ke loto ki ai. Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i, 'eke ki ha taha falala'anga ke ne fakamatala'i atu kiate koe. Manatu'i ke ke 'eke 'a e ngaahi me'a ko 'eni kimu'a pea ke fakamo'oni hingoa 'i he lisi. Te ke lava 'o tauhi 'a e pepa ko 'eni ko ha tokoni tatakhi kiate koe 'i he taimi ko ia 'a ho'o 'alu 'o sio ki he ngaahi fale.

NGAAHI FO'I LEA MAHU'INGA

Tenancy agreement: ko ha pepa fakalao aleapau 'oku ne fakamatala'i atu 'a ho fale fo'ou. 'E fiema'u ke ke fakamo'oni hingoa he pepa ko 'eni pea ke mahino'i 'a e me'a 'oku tohi 'i ai.

Lease: ko ha toe fo'i lea pe ia 'e taha ki he tenancy agreement ('i 'olunga)

Rent: ko e pa'anga 'eni 'ok ke totongi ke ke nofo 'i ha fale.

Ngaahi fehu'i ke ke 'eke

Loloa 'o e taimi lisi mo hono totongi

- Ko e ha loloa 'o 'eku ngofua nofo lisi? Tokanga'i: taimi lahi 'oku ngaue'aki 'a e lisi mahina 'e 6 pe 12 ka 'e lava pe 'o toe nounou ange pe loloa ange.
- ko e tokofiha 'oku ala kau ki he lisi?
- koe fiha 'a e totongi fale fakauike?
- 'oku fiha 'a e totongi malu'i ke tipositi (poonii)?
- Teu totongi fakaku 'a e totongi fale?
- Koeha fua 'oku kau 'i he totongi fale? (fakatataa, mo'ua vai, kasa, 'uhila)

Tauhi 'o e fale, fakalelei'i ha 'u maumau pea mo e ngaahi naunaufale

- Ko hai teu fetu'utaki ki ai ki ha fakalelei'i 'o e fale pe monomono ha maumau?
- Ko hai 'oku 'a'ana 'a e fatongia ki hono tauhi 'o tu'a 'i he fale?
- 'oku 'omi 'a e fale mo hono ngaahi naunau fale pe ha ngaahi naunau me'angaue, pe 'oku ou toki 'oatu ia 'e au?

'Eiseni kautaha fale

'I he ngaahi fale nofo totongi 'e ni'ihii, 'oku totongi 'e he 'ouna ha 'eiseni kautaha fale ke nau tokanga'i 'a e 'api. 'I he tafa'aki ko 'eni, te ke totongi 'e koe 'a ho'o totongi fale pea koe 'eiseni kautaha fale ia 'oku mou fai 'a e ngaahi fealea'aki mo KOE 'o 'ikai koe 'ouna 'o e 'api.

Landlord: ko e tokotaha 'eni 'oku 'o'ona 'a e fale 'oku ke nofo 'i ai.

Real estate: taimi 'e ni'ihii, 'oku totongi 'e he 'ouna 'o e 'api ha 'eiseni kautaha fale ke ne tokanga'i 'a hono 'api. Mahalo leva kuo pau ke ke totongi 'e koe 'a ho'o totongi fale ki he 'eiseni 'o 'ikai ko e 'ouna.

Entry condition report: ko e tokiumeni 'eni 'oku ne fakahaa'i atu 'a e ngaahi tukunga 'o e ngaahi naunau 'i he fale 'a ia 'oku maumau kimu'a pea ke hiki mai ki he fale.

Nofo 'i ha 'api fakatokolahi

Ko e fakahinohino ma'ae kau ngaue 'i 'Aositelelia

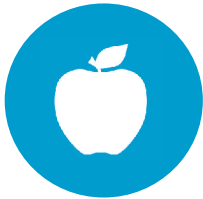
Founga 'o ha'ate hoko ko ha kaungaa nofo fe'of'o'ofani

Ko 'ete nofo fakataha mo ha ni'ihii 'oku fakalata 'aupito mo kau lelei 'o kapau te mou fefaka'apa'apa'aki, mou talanoa'i e ngaahi palopalema 'oku hoko, fai mo'oni pea vahe e ngaahi fatongia ke mou felotoi ke takitaha fai hono fatongia lelei mo fai mo'oni. 'I ho'o mou fai 'eni, te mou ongo'i fiefia mo ta'ataina 'i homou 'api.

Kataki 'o sio ki lalo 'i heni [THE HOUSEMATES' CODE](#) ki ha ngaahi fakakaukau ki ha fokotu'u ha founga fakafiefia ki ha 'ataakai lelei.

NGAAHI KOUTI KI HE KAUNGANOFO

Me'akai

Mou sio ki he founga 'a hono kumi 'o ho'o mou ngaahi fiema'u faka'api pea 'ai ke mahino ko e ha 'a e me'akai ke mou 'inasi fakataha ai. Fakamama'o mei he kai 'o ha me'akai 'oku 'ikai ko ho'o me'akai pe koe 'ai ke mou toki kai fakataha.

Kau fakaafe

Kapau te ke fiema'u ke fakaafe'i atu hao ngaahi kaungame'a pe famili ke mou ki'i nofo fakataha, 'uluaki fakatalanoa ki ho'omou kau nofo pea ke mou felotoi ki he loloa 'o 'enau nofo mo ha feitu'u te nau mohe ai.

Fakama'a 'api

'Ai ha'amou lisi 'o vahe kau kilina faka'aho. Ko homou fatongia kotoa pe ke mou tauhi 'a e ngaahi feitu'u ko ia 'oku mou ngaue'aki kotoa ke ma'a (falekaukau, peito, lotofale).

Totongi fale

Totongi 'a e totongi fale 'i hono taimi totonu ma'u pe ki he tokotaha ko ia 'oku totonu ke 'ave ki ai. Mahalo pe 'oku mou totongi 'a e totongi fale ki he taki ngaue pe 'oku mou takitaha totongi hangatonu pe ki he 'eiseni pe 'ouana.

Ngaahi mo'ua

Palani 'a e anga 'o hono vahevahe ho'omou ngaahi pila mo hono totongi. Kapau 'oku 'a e tokotaha ke ne tokanga'i 'a e ngaahi mo'ua, fakapapau'i 'oku totongi taimi totonu ke malu'i homou va meia ha feto'aki.

Mavahe mei he nofo'anga

Kapau te ke loto ke ke mavahe mei he nofo'anga, faka'eke'eke ki he taimi 'oku tuku mai ke ke fakahoko ai ki ho'o 'ouana pe 'eiseni kautaha fale. Kuo pau foki ke ke tala ki he tokotaha tauhi pea mo ho'o ngaue'enga.

Anga 'a ho'o hoko ko ha tokotaha nofo totongi lelei

B'I ho'o hoko ko ha taha falala'anga, 'e si'i e 'amanaki ke 'i ai ha'o feteleni mo e 'ouana pe ko ho'o mou kau nofo. 'E tokoni lahi 'eni ki ha'o lava 'o matu'uaki 'a e ngaahi ha'aha'a 'o e nofo faka'aho pea faingofua ai pe ke mou ongo'i malu mo fiemalie 'i he 'aho kotoa pe.

Tonu ke ke

- totongi 'a ho'o mou totongi fale taimi totonu pea tauhi 'a e ngaahi la'i talitotongi.

- tauhi 'a e fale ke ma'a mo maau

- faka'apa'apa'i 'a ho kaunga'api

- feinga ke fakasi'isi'i 'a e longoa'a.

- Fetuku 'a e veve ma'u pe. Vakai'i pe koe fe 'a e 'aho 'oku 'ave ai 'a ho'omou pini veve.

- tauhi 'a e musie 'o kosi ma'u pe pea mo e ngoue ke huo ke maau

- 'oua 'e maumau'i 'a e 'api

- lipooti ha maumau ke ngaohi leva. 'Oku kau ki heni 'a e:

- » poloka e toileti pe maumau
- » mama 'a e kasa
- » ha fa'ahinga maumau fakatu'utamaki 'o e 'uhila
- » ha paipa vai kuo pa
- » ha vai kuo hake 'o tafea pe ha maumau lahi 'o ha paipa vai
- » ha maumau lahi tupu mei ha hakohako pe vela

KEI 'I AI HA FEHU'I?

Te ke lava 'o:

- talanoa ki he toenga 'o e kau ngaue pe ki ho'o taki ngaue
- talanoa ki ho'o ngaue'anga
- talanoa ki ha taha 'o ho komiuniti e.g.'i ho siasi pe kalapu sipoti
- telefoni ki he laine sevesi tokoni 'a e PALM 'i he 1800 51 51 31.

